וְהֶחְזִירוּ לוֹ כִּסֵּדֶר - על הענין הראשון, ועל הענין השני לא השיבו לו כלל, ומכך יש ללמוד גם שאין לשאול על שני דברים יחד אפילו כסדר (מהרש"א).

וְאִם הוּצְרַךְ הַדָּבָר לִשְׁנַיִם מַחְזִירִין לוֹ שְׁנַיִם - אם שאל על שני דברים יחד ואין שהות להמתין, משיבים לו על שניהם יחד, שלא יצטרך לשאול שוב על הענין השני (פרשת דרכים כ, בדעת רש"י, וראה יפה מראה יומא ז, ג). ויש שפירש, שהדברים אמורים דוקא באופן ששאל על שני דברים התלויים זה בזה, כגון רדיפה והשגה (ריטב"א).

שֶׁגְּזֵרַת נָבִיא חוֹזֶרֶת - פעמים שגזירה רעה הנמסרת לנביא בטלה כששבים בתשובה (מאירי לעיל ע"א).

אוֹרִים שֶׁמְּאִירִין אֶת דִּבְרֵיהֶן, תּוּמִּים שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת דִּבְרֵיהֶן - שמפרשים את דבריהם, וגזירתם מתקיימת (רש"י). ויש שפירש, שבשם המפורש היה חלק שנקרא 'אורים' וחלק שנקרא 'תומים', וכשכיוון הכהן בחלק האורים, היו האותיות שיש בהם תשובה מאירות, אך כל אחת עמדה במקומה שלא כסדר התשובה, וכשכיוון בחלק התומים, היו האותיות מצטרפות כסדרן ומשלימות את מילות התשובה (ריטב"א).

וּבָאַחֲרוֹנָה שֶׁבִּיחֲנוּ הִסְכִּימוּ שֶׁנֶּאֱמַר וּפְנָחֶס וְכוּ', אבל בפעמים הראשונות ששאלו לא היה פנחס עמהם, ולכן טעו ולא שאלו האם ינצחו (מהרש"א).

רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר בּוֹלְטוֹת כל אחת במקומה (רש"י; מאירי לעיל עא, ב), והיו בולטות זו אחר זו כסדר התשובה, וכך ידע הכהן לצרפן (מהרש"א).

רֵישׁ לָקִישׁ אוֹמֵר מְצַטְרְפוֹת - האותיות היו זזות ממקומן ומצטרפות למילות התשובה (מאירי לעיל עא, ב). ויש שכתב, שלא נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, אלא שרבי יוחנן פירש שבתחילה היו האותיות מאירות במקומן, וריש לקיש הוסיף, שלאחר מכן היו מצטרפות כסדרן ומשלימות את מילות התשובה (ריטב"א, ע"פ דרכו לעיל ד"ה אורים).

וְהָא לָא כְּתִיב בְּהוּ צָדִי, וכן קשה, שאין בשמות השבטים את האותיות חי"ת וקו"ף (תוס' ישנים).

אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְכוּ' שִׁבְטֵי יְשׁוּרוּן כְּתִיב שָׁם - קודם שמו של ראובן נכתבו שמות האבות, ולאחר שמו של בנימין נכתב 'שבטי יה' (רמב"ם כלי המקדש ט, ז, וראה כסף משנה שם, ו). ויש שפירש, שעל כל אבן נכתב תחילה שמו של אחד השבטים, ולאחריו כמה אותיות מהמילים 'אברהם יצחק יעקב שבטי ישורון', באופן שעל כל אבן היו שש אותיות (בעל הטורים שמות כח, יז).

סִיּוּעֵי הֲוָה מְסַיֵּיע בְּהַדַּיְיהוּ - אם הכהן היה ראוי שתשרה עליו השכינה, היה הדבר מסייע לאורים ותומים שיהיו האותיות בולטות או מצטרפות, ואם לא, לא היו בולטות ולא מצטרפות (רש"י). ויש שפירש שהקושיא היא על דברי רבין [לעיל ע"א] שמשוח מלחמה היה נשאל בשמונה בגדים, שכאן מבואר שלא היו שואלים כהן שאין בו רוח הקודש, ומסתמא לא היתה מעלה זו לכל משוח מלחמה, ועל כך תירצו, שלא היו סומכים עליו בלבד, אלא אם היו מחליטים לצאת למלחמה, והיו מקבלים תשובה זו גם מהאורים ותומים על ידי משוח המלחמה, היו סומכים על כך (ליקוטי הלכות בזבח תודה כו, א, ע"פ ריטב"א לעיל ע"א).

אֹתוֹ זֶה מָשׁוּחַ מִלְחָמָה - שר הצבא, ואין הכוונה לכהן משוח מלחמה, שהוא הנשאל ולא השואל (תפארת ישראל ז, מח).

פרק שמיני - יום הכיפורים

מַתְנִי'. הקדמה. מצות עשה ביום הכפורים שיענה כל אדם את נפשו, שנאמר (ויקרא טז, כט) 'בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם', ודרשו חכמים, שהעינוי לנפש זהו צום ללא אכילה ושתיה (ראה המקור לכך בגמ' להלן עד, ב). ומלבד מצות עשה, יש בזה גם איסור לא תעשה (ראה המקור לכך בגמ' להלן פא, א-ב), ואם עבר ואכל או שתה [בשיעור שיתבאר להלן בפרקנו], במזיד חייב כרת, ובשוגג חייב חטאת.

בנוסף, ישנם עוד ארבעה עינויים ביום הכיפורים, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המיטה. ובחומרת ארבעת העינויים נחלקו הראשונים, יש סוברים שהם מדרבנן, והפסוקים מהם נדרשו [ראה להלן (עד, א ו-עו, א)] אינם אלא אסמכתא (תוס' ישנים, תוס' להלן עד, א). ויש סוברים, שגם הם מן התורה, אלא שאין חייבים עליהם כרת או קרבן [כמבואר להלן (עד, א)] (שאילתא קסז, רמב"ם שביתת עשור א, ה, ע"פ מגיד משנה שם ור"ן על הרי"ף כאן, אך ראה רבנו מנוח שם). ■ להלכה, הובאו שתי הדעות, ונפק"מ לענין ספק, ולמעשה ראוי להחמיר (משנ"ב תריא, ג).

יוֹם הַכִּפּוּרִים אָסוּר בְּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה וְכוּ', ובגדר האיסור בחמשת העינויים, יש שחקר האם האיסור אינו במעשה כשלעצמו, אלא במה שמבטל בכך את העינוי, שהרי הציווי נאמר בפסוק בלשון 'תענו את נפשותיכם' [ראה לעיל בסמוך], ולפי זה יהא חייב גם כשאוכל ושותה שלא כדרך, ומאידך יהא פטור על אכילה ושתיה שאינן מבטלות את העינוי, או שאף שהאיסור נלמד מלשון 'תענו', מכל מקום זה רק המקור לאיסור, אך האיסור הוא המעשה עצמו, גם אם אין בו ביטול העינוי, ומנגד לא יהא חייב אלא באכילה ושתיה כדרכו (קובץ הערות עג, ג-ד). ויש שכתב, שמכך ששיעור השתיה הוא כמלוא לוגמיו, כמבואר להלן במשנה, ומבואר בגמ' להלן (פ, א-ב) שאף שהוא פחות מרביעית ואינו שיעור שתיה, חייב עליו כיון שמיישב את דעתו, מוכח שגדר האיסור הוא ביטול העינוי (עמק ברכה עמ' קכז. להלכה, לענין האוכל ושותה שלא כדרך, ראה משנ"ב מהדו' דרשו תריב הע' 17). וראה עוד בביאורנו להלן (פ, ב ד"ה אשר).

וְהַחַיָּה תִּנָּעוֹל אֶת הַסַּנְדָּל, עד שלשים יום מהלידה. ומדובר באופן שאין בכך סכנה, שאם לא כן לא היו חכמים אוסרים זאת, והוא הדין לכל חולה שאין בו סכנה (תוס' ישנים ורמב"ם שביתת עשור ג, ח). ויש שהוכיחו מכאן, שארבעת העינויים הם מדרבנן [ראה בהקדמה], שלכן הקלו בהם אף בחולה שאין בו סכנה [וכן ברחיצה למלך וכלה] (תוס' ישנים). ויש שדחו, שאף אם הם מדאורייתא, כיון שאינם מפורשים בפסוק אלא נלמדים מדרשה, איסורם קל יותר ומסרם הכתוב לחכמים להתיר לפי ראות עיניהם, והם הקלו כשאינו עושה לשם תענוג (ר"ן על הרי"ף כאן).

וַחֲכָמִים אוֹסְרִין - בין במלך בין בכלה ובין בחיה (רש"י, ר"י מלוניל, ריטב"א, ע"פ ירושלמי ח, א וגמ' להלן עח, ב). ויש שהסתפקו, אם נחלקו רק בחיה או גם במלך וכלה (ר"ן על הרי"ף כאן בשם תוס', ראה תוס' ישנים להלן שם, וראה גם אור זרוע ב, רעז, שגרס כך בירושלמי שנחלקו רק בחיה). ■ להלכה, מלך וכלה מותרים לרחוץ את פניהם, וחיה מותרת בנעילת הסנדל [כרבי אליעזר], והוא הדין חולה שאין בו סכנה ומי שיש לו מכה ברגלו (רמב"ם שביתת עשור ג, א ו-ח, ושו"ע

המשך במילואים עמ' 117